

Intet nytt under solen

Ole Jacob Madsen

professor i kultur- og samfunnspsykologi, Psykologisk institutt, UiO

Psykologiens påvirkningskraft på samfunnet er økende. Men diskusjonen omkring psykologi og samfunn synes dessverre å forutsette at faget er en uhildet positiv kilde samfunnet aldri kan få nok av.

BEVISSTGJØRING: Hillestad hevder at psykologien er «konservativ» i betydningen nøytral, mens mitt anliggende har vært å mane til høyere bevissthet ved å belyse innflytelsen psykologien har på samfunnet for øvrig, skriver Madsen. Foto: Flickr.com

DEBATT: PSYKOLOGI OG SAMFUNN

Det psykologiske forsvinner i det sosiale og politiske, skrev Torgeir M. Hillestad i forrige nummer. Man må se på de interne psykologiske vitenskapelige premisene før man vurderer

psykologiens eksterne bruk. Madsen svarer her med å understreke at psykologien i samfunnet også er et sosiologisk objekt.

I siste nummer av Tidsskriftet synes Torgeir M. Hillestad i stor grad å gjenta sine ankepunkter mot mitt prosjekt. Det blir tydeligere at vår uenighet i sak synes å bygge på en underliggende vitenskapsteoretisk uenighet. Jeg skal her kort kommentere dette, og viser i det øvrige Hillestad og uinnvidde lesere til mitt forrige svar (se Madsen, 2009c), der jeg svarer på det substansielle i hans kritikk.

Psykologien som sosiologisk objekt

Hillestads hovedpåstand er min manglende logiske evne til «å skjelne mellom det psykologi-*interne* og det psykologi-*eksterne* i problematiseringen av psykologien», som, ifølge ham, medfører at det psykologiske forsvinner i det sosiale og det politiske.

Mitt svar på dette er såre enkelt: Psykologien *er* allerede politisk. Det eneste jeg bringer til bords, er en bevisstgjøring om dette. Psykologi, i likhet med andre vitenskaper, er en sosial og kulturell praksis. Denne praksisen kan for enkelte formål analyseres ut fra et internt perspektiv, med fokus på psykologiens egne studieobjekter, metoder og logikk. For å gi psykologiens stilling i samfunnet en fyllestgjørende drøfting er det imidlertid nødvendig å utvide perspektivet, ikke minst for å forstå den politiske dimensjonen ved dette forholdet. Psykologiens stilling i samfunnet er blant annet et sosiologisk objekt. Det er derfor ikke nødvendig, som Hillestad synes å mene, å gå veien om «de basale psykologiske betingelsene individene i henhold til psykologisk basisforståelse er underlagt» for å kunne uttale seg om psykologiens stilling i samfunnet.

Nødvendig vitenskapskritikk

Det er vanskelig å lese Hillestads kritikk uten å merke en viss indignasjon hos ham. En lignende indignasjon var hyppig i den internasjonale debatten innenfor vitenskapsfilosofi og vitenskapssosiologi på 1960- og 1970-tallet blant de som så det som sin oppgave å forsvare et syn på vitenskap som produsent av sann, evig, verdinøytral og perspektivfri kunnskap. Siden den gang har ledende vitenskapssosiologer forlatt ensidige oppfatninger om vitenskapelig kunnskap som en vilkårlig sosial konstruksjon, og sentrale vitenskapsfilosofier har likeledes forlatt beskrivelsene av vitenskapen som verdinøytral og objektiv sannhet, hevet over risikoen for fordommer, diskriminering, etnosentrisme og ideologier. Vitenskapskritikk er blitt en normal aktivitet i utdanning og forskning.

Hillestad hevder derimot at psykologien er «konservativ» i betydningen nøytral, da den ikke tilslutter seg noen bestemte sosiale former, men en *allmenn* form. Derfor er det nødvendig å isolere psykologiens egen logikk og praksis fra de sosiale og politiske omgivelsene. Psykologien lærer bort tilpasning, hevder han – den grunnleggende psykososiale beherskelsen av miljø og omgivelser – som Hillestad differensierer fra det politiske, og som derfor kun angår oss i en allmenn, psykologisk vitenskapelig forstand.

Perspektivet jeg har anlagt, er helt forskjellig fra dette. Her anerkjenner man at psykologisk teori og praksis står i et gjensidig påvirkningsforhold til dens bruk i samfunnet. Den befinner seg ikke i noen verdinøytral posisjon hevet over samfunnets endringer. Viljen og evnen til etisk refleksjon og kritisk selvrefleksjon blir desto viktigere. Troen på den verduavhengige tilpasningen som Hillestad forsvarer, blir gjerne identifisert av kritiske røster som psykologiens potensielle ideologiske slagside. Psykologien er blitt så effektiv til å lære bort tilpasning at den lærer den bort både i tide og i utide.

Psykologen som aktør

Hvordan skal man klare å skille sunn tilpasning fra tilpasning til usunne sosiale betingelser? Vel, det er ikke lett. Det vil innebære at man må kritisk evaluere konsekvensene av den tilpasningen psykologien tilbyr enkeltmennesket. Og for å være i stand til det må man gjøre seg opp en mening om den eksisterende kulturens verdier. Man er nødt til å ha en mening om hva et godt liv er, hva et godt samfunn er, ha en teori om hvordan det individuelle og det sosiale henger sammen, og ikke minst inneha intellektuelle redskaper til å se hvordan man som psykolog er en aktør i den stadig pågående formingen av den sosiale virkeligheten.

Dessverre er det tvilsomt om man gjennom profesjonsutdanningen og faglig sosialisering får den rette utrustningen og oppfordringen til å gjøre dette selvrefleksive arbeidet. Det får imidlertid bli en annen diskusjon.

Nødvendig bevisstgjøring

Psykologiens tilsiktede og utilsiktede virkninger kan vi velge å lukke øyne for eller ha et åpent forhold til. Mitt anliggende har vært å mane til høyere bevissthet ved å belyse innflytelsen psykologien har på samfunnet for øvrig. Påvirkningskraften er økende, ettersom psykologien blir stadig mer etterspurt og utbredt. Dermed blir den etiske debatten om psykologiens virkning utenfor forskningslaboratoriet og terapirommet desto viktigere. Implikasjonene av *det terapeutiske prosjektet* er en diskusjon psykologprofesjonen har til gode å ta. Dessverre synes den eneste diskusjonen omkring psykologi og samfunn vi er villige til å gå inn i, å forutsette psykologi som en uhildet positiv kilde samfunnet aldri kan få nok av. Norsk Psykologforening arrangerer symptomatisk nok et møte på Litteraturhuset til høsten der spørsmålsstillingen er: «Kan psykologien gjøre mennesker lykkeligere og samfunnet sunnere?» (Halvorsen, 2009). Dersom profesjonsdiskursen utelukkende forstår psykologien som et eneste stort pluss vi har å tilby politikere og samfunnsplanleggere, svikter vi samtidig den maktpåliggende oppgaven det er å diskutere konsekvensene av vitenskapelig og profesjonell praksis i samfunnet vi alle er en del av.

ole.madsen@svt.uib.no